

MATAJUR

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

UREDNIŠTVO IN UPRAVA:
Videm, Via G. Mazzini št. 10/I.
Tel. 33-46 — Poštni predaj (Cassa postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto corr. post.): Videm, št. 24/7418.

NAROČNINA:
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto VIII. — Štev. 16 (161)

UDINE, 1. - 15. OKTOBRA 1957

Izhaja vsakih 15 dni

„Scuole alimentari e scuole elementari“

Eden najbolj znanih italijanskih novinarjev, Indro Montanelli, je napisal v znanem milanskem »Il Corriere della Sera« z dne 15. septembra 1957, da je predložil neki mladenič iz Južne Italije prošnjo, podprto z dokumenti, s katerimi je dokazal, da je »maestro alimentare«, namesto »maestro elementare«. Montanelli se na to upravičeno norčuje iz šol, ki dajejo take učitelje, ki ne znajo niti napisati, kako se pravzaprav imenuje po italijansko osnovna šola.

Navajeni smo večjih kastronerij!

Nas v Beneški Sloveniji takšne besede prav nič ne čudijo, ker smo navajeni mnogo večjih kastronerij na naših šolah, kjer slovenski učenci, posebno v prvih razredih osnovnih šol, ne razumejo učiteljev, ki ne smejo pri pouku uporabljati niti ene slovenske besede vsaj za razlago, da bi se otroci prej in bolje naučili italijanščine. Tako je učenka iz IV. razreda osnovne šole v Teru napisala leta 1946 za folklorno anketo pod pokroviteljstvom »Furlanskega filološkega društva« in šolskega proveditorata v Vidmu kar »scuole alimentari«. Kot navadna osnovnošolska učenka je imela pravico do večjega števila napak kot Montanellijev učitelj iz Južne Italije.

Pri asistenci polkovnika Olivierija dne 14. septembra 1957 na zadnjem sestanku županov »Hribovske skupnosti Čedajskega okrajja«, prav gotovo niso govorili, kam nas bo pripeljala šola v Beneški Sloveniji s svojimi antipedagoškimi metodami, ki prepovedujejo pomoč slovenskega materinskega jezika pri poučevanju italijanščine. Zavoljo tega so pa pisma naših tišočerih emigrantov, ki pišejo svojim domačim iz tujine, takšna, da jih ne razume noben poznavalec ne slovenskega in ne italijanskega jezika. Res pa je, da so sedanje šole v Beneški Sloveniji z izključno italijanskim poukom fortetno ignoranče in najboljše garancije, da se Beneška Slovenija ne bo s tako šolo nikoli poitalijančila. Več in bolje se naši ljudje navadijo furlanščine, ki se je naučijo v kontaktu s Furlani izven šole, kot pa italijanščine, ki jo učijo učitelji na naših šolah na srednjeveški način. Nam je naših ljudi žal, ker bi hoteli, da bi vsak izmed nas znal toliko italijanščine, da bi mogel napisati vsaj kako privatno pismo in napraviti sam kako preprosto prošnjo na kak državen urad. Zdi se, da imajo razni občinski uradniki in drugi pisarni ljudje po naših krajih interes, da ostane naša šola še za naprej tako zanič, kot je. Radi bi namreč ti pisarji obdržali mo-

nopol za pisanje raznih prošenj, ki si jih pustijo mastno plačati.

Naš ideal pa je ekonomski interes naših ljudi: tudi slovenščina, tudi materin jezik naših ljudi bi moral v šole, da se bodo perfektno naučili italijanščine in da bodo hkrati še izpolnili znanje svojega domačega jezika. Dokler ne bodo učitelji uporabljali v šolah še slovenščine, bodo naši beneški Slovenci zmeraj zapostavljeni, ker jih v šoli pod sedanjim sistemom ne morejo naučiti italijanščine. Tisti, ki hoče samo italijanski jezik v šoli, želi slabo svojim otrokom, ker dopušča, da bo sedanja slaba šola ostala. Vsakdo naj pomisli, kako slabo zna italijanski in kako mu je to škodovalo v življenju, da ni mogel priti nikamor naprej. Brez zamere: šola vzgaja pri nas kastrone namesto sposobnih, kulturnih in dobrih državljanov.

Velik del odgovornosti za gospodarsko propadanje Beneške Slovenije nosi naša šola, ki je le karikatura prave učilnice in napredka. Če hočemo, da se bomo gospodarsko boljše afirmirali, postavili v življenju, moramo zahtevati, da se sedanja šola pri nas iz temeljev spremeni. Naša sveta državljanska pravica je, da se spoštuje naš materin jezik, kot se spoštujejo materini jeziki Italijanov in Nemcev ter Slovencev na Tržaškem in Goriškem. Ali Videmska provinca ni v Italiji? Ali zanjo ne veljajo odločbe italijanske Costituzione? Ali naj še naprej edino Videmska pokrajina nosi sramotno zastavo zatiranja svojih narodnih manjšin?

Proč z analfabetizmom!

Tržaški in goriški Slovenci so pametni in izobraženi ljudje, ter se navadijo v svojih slovenskih šolah več in bolje italijanski, kot mi v naših, kjer morajo naši otroci papagajsko ponavljati besede, ki jih ne razumejo. Slovenski žurnali na Tržaškem in Goriškem brez razlike strank, od skrajne levice do pobožne desnice, pozivajo sedaj, ob začetku šolskega leta slovenske starše, naj vpišejo svoje otroke v slovenske šole, ker nočejo pasti na nizek ekonomski položaj nas beneških Slovencev, ki se nam poglavito tako slabo godi v življenju zato, ker nas uničuje naša zanič šola. Proč s tako šolo, proč s sramotnimi srednjeveškimi razmerami po naših šolah! Slovenščina in italijanščina naj v naših učilnicah izpopolnjujeta druga drugo, da bodo naši otroci bolj pisarni kot smo mi. Proč s semi-analfabetizmom po naših vaseh!

Sestanek »Hribovske skupnosti«

Dne 14. septembra 1957 so se zbrali v mestni hiši v Čedadu člani »Hribovske skupnosti čedajskega okrajja« pod predsedništvom župana in senatorja Pelizza. Navzoč je bil tudi provincijski svetovalec polkovnik Olivieri. Župani in tajniki občin: Tavorjana, Tipana, Srednje, Sovodnje, Podbonesec, Sv. Lenart, Grmek, Prapotnik, Špeter, Ahten, Fojda in Brda so razpravljali o vzdrževanju cest in o graditvi šol.

Ne rečemo, da niso ceste važne in da bi bilo dobro, da bi vsaka šola imela svoje posebno poslopje, da ne bi bilo otrokom treba zmrzovati pozimi v slabih učilnicah po privatnih hišah, toda ti problemi za beneške Slovence niso najvažnejši. Nikdar se ne upajo na sestankih naših županov razpravljati o življenjskih vprašanjih naših krajev: kako zaustaviti emigriranje in kaj bi morala vlada ukreniti, da ne bi ostale naše vasi brez moških in celo brez žensk za delo.

Tisti, ki vodijo sestanke naših županov, skrbijo, da se govori samo o navadnih administrativnih vprašanjih, ne pa o tem, kako bi priskrbeli ljudem stalno zaposlitev doma. Tako pa govore in govore o stvareh, ki ne bodo niti za milijone izboljšale življenja v naših krajih. Ne najde se med njimi niti eden, ki bi imel toliko korajžje, kot je imajo Furlani v drugih pasivnih krajih Videmske pokra-

Pripravljalni Odbor za vstanovitev Posojilnice in Hranilnice pri Klodiču (Grmek).

SPOŠTOVANI!

Podpisani želijo v korist in blagor TRPEČEGA in ZAPUŠČENEGA ljudstva vstanoviti pri KLODIČU Posojilnico in Hranilnico z imenom BANCA »IRIJA VSTANI«. Posojilnica je zelo potrebna za one, ki potrebujejo posojila ali denarja kakor tudi za one, ki imajo kar denarja; da ga obrestonosno naložijo to je da svoj dobiček ložijo na pašo in na gotovo skrambo.

Za vsprejemanje in vpisovanje udov je določen čas do 31. maja tega leta. Za vpisovanje udov so podpisani izbrali spoštovanega gospoda Valentina Zdravliča Udje placejo detez (akcion) od 10 lir, in 2 liri vstopnine. Vsaki Ud bo mogel nakupiti si od 1 do 500 deležev, ali akcionev. Določen je akcion 10 lir EDINO ZA TO DA ZAMOREJO VSI BOGATI IN UBOGI IN DELAVCI PRISTOPITI K POSOJILNICI.

Kakor pričajo imena podpisanih bo Posojilnica ali Banka v zanesljivih ali v sigurnih rokah tako da se vam ni treba bati kake zgube ali kake goljufije. Podpisani odbor je vedno vsem na razpolago za dodatna pojasnila in upa, da boste v velikem številu pristopili k posojilnici in sodelovali VSI, KTERI MORETE bodisi z besedo bodisi z delom, v splosni blagor, v občni interes domačega ljudstva.

Klodič, januar 1957.

PRIPRAVLJALNI ODBOR

Predsednik
KLODIČ JOŽEF posestnik

Podpredsednik
TRUŠNJAČ MATEJŠ Župan

Tajnik
VALENTIN SDRAVLIČ

ODBORNIKI

1. Kjabar Stefan pos. — 2. Primož Lotz tajnik in trg. — 3. Josip Škur učitelj v Topolovem — 4. Čičigaj župan v Dreki — 5. Gariup Ivan gostilničar in pos. v Topolovem — 6. Prapotnik Anton pos. v Prapontici — 7. Trušnjak Valentin pos. v Trušnjaju — 8. Peternel Jože pos. od Peternela — 9. Trušnjak Ivan pos. od Peternela — 10. Zdravlič Anton pos. v Selci — 11. Zdravlič Jože ugovec pri Klodiču — 12. Kanalc Anton pos. od Kanalca

UDJE

Marinč Anton — Vogrič Valentin — Vogrič Andrej — Kanalc Anton iz Brde — Zdravlič Anton — Pavlič Anton — Blazutič Jože iz Selca — Bonini Anton — Lies — Zdravlič Anton iz Svermerca — Bernik Valentin — Felten Lotz — Bukovac Ivan — Rukh Anton iz Topolovega — Florjančič Stefan iz Hostnega — Florjančič Anton — Podlat — Florjančič Jože iz Lombarda — Bukovac Stefan iz Arbide — Trušnjak Peter — Trušnjak Anton — Trušnjak

To je eden od neštetihih dokumentov, ki pričajo, da je pri nas bila v rabi slovenščina.

Beg od zemlje

V našem listu smo že pisali o težkih prikladih v raznih hribovskih dolinah Videmske province. Tudi drugi listi, ki pišejo o Furlaniji, jamrajo, kako so hribovski kraji nimar bolj zapuščeni in kako so le malo ljudi po hribih še peča s kmetijstvom.

Ko smo brali v »Gazzettina« z dne 22. junija o nesrečni dolini Val Pesarina v Karniji, kjer žive ljudje v kamunu Prato Carnico, se nam je zdelo, kot da bi opisoval razmere v eni izmed dolin Beneške Slovenije, recimo na primer Tavorjanske Bistrice, ki teče od Mažerol in Tamor do Čedada ali pa Brega od Čenebol pa dol v Furlanijo. Ko je dopisnik »Gazzettina« bil v Pesarini v mesecu juniju, bi moral tam videti povsod preorane in obdelane njive, kot se spodobi za letni čas. Toda videl je samo džunglo plevela po senoženih namesto koscev pa rjavo travo, ki je noče nobeden pokositi. Ali ni v desetini naših hribovskih vasi ista situacija, ali ni še velik del naših njiv zaraščen s plevelom, ali ne čaka trava za stonj, da bi jo kdo pokosil? Lanj so mnogi Konalci in Unejci priskočili na pomoč in za majhno žornado vsaj pospravili seno in opravili najbolj nujna dela.

Sedaj je že jesen in precejšnje površine zemlje so tudi pri nas neobdelane. Mnogi naši kumeti niso več klicali nje in so kar pustili, da trava na senoženih rjavi in se suši ter da se razrašča grmovje. Nekateri so bili toliko pametni, da so vsaj ponudili Konalcem, naj kar posečejo zase, kolikor pač morejo. Mi ga ne bomo več, so rekli, ker se nam ne izplača.

Če bo šlo tako naprej, bomo na žalost tudi za Beneško Slovenijo morali pisati tko, kot že pišejo italijanski žurnali za Val Pesarina: koliko hiš je že praznih in zapuščenih v posameznih krajih, ker so njihovi lastniki za zmeraj emigrirali in se starčki, ki so ostali doma, ne brigajo več ne za hiše, ne za štale, za njtve, sploh nič več za zemljo, temveč čakajo samo poština, kdaj prinesejo assegne gne.

Avstrijska politika do manjšin

Na Koroškem so oblasti skušale ukiniti dvojezični pouk v nekaterih krajih. Slovenski tisk na Koroškem je ostro obsodil te protizakonite postopke in tudi javno mnenje v Jugoslaviji je odločno zahtevalo, da mora Avstrija spoštovati manjšinske pravice. Namestnik državnega tajnika za zunanje zadeve, Aleš Bebler je s tem v zvezi pretekli torek sprejel odpravnika poslov avstrijskega veleposlanika v Beogradu ter ga opozoril na te in druge kršitve manjšinskih pravic, ki kažejo na omejitve sedanjih pravic slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Morebitni sprejem takšnega manjšinskega zakona bi utegnil škodovati dobrim sosednim odnosom med obema državama, je poudaril jugoslovanski državnik.

Glas bedaka

Naj nam naši bralci oprostijo, da moramo danes pokazati, kako se zlobnost nekaterih narodnih nestrpnostev druž z bedactvom in z najbolj primitivnim neznanjem razmer pri nas.

Navajeni smo, da nas gotovi listi v naši pokrajini neprestano natolcujejo in blatijo. Ti poznajo razmere v Beneški Sloveniji, hodijo med nas, zato ne moremo misliti, da so taki bedaki, ki bi jim bile upravičene želje po stvarni in dejanski uresničitvi naših pravic v okviru državnih postav neznan.

Taka šovinistična glasila skušajo metati blato na naše vidnejše predstavnike in osebe samo zato, da bi jim spodkopale ugled, katerega uživajo tudi pred počteno italijansko javnostjo. Pišejo o dejanjih, ki jih nihče ni zagrešil, ali jih pa tako po svoje zavijajo, da nepoučeni — celo med našimi rojaki se dobe taki — zares mislijo, da se je napadena oseba kaj pregrešila.

Taki pisni so zlobneži, ki namenoma sejejo mržnjo med dvema sosedoma. Njih lajanje pa marsikomu zveni na ušesa kot čista resnica. Marsikateri osel jim gre na led in riga kot oni, da so pri nas sami nevarni ljudje, da naš list brez potrebe dviga glas za pravice rojakov in podobno.

Glas »pravice«

Delo hujšakačev naleti zlasti pri nepoučenih in pri bedakih na ugodna tla. Lep primer za to dejstvo nam nudi neki list, ki se bahavo naziva »La voce della giustizia« (Glas pravice). Tiska se v Turinu in se ima za demokratičnega in krščanskega.

Res je, da je od Turina do Matajurja precej daleč. Toda razdalja še ne upravičuje uredništva turinskega lističa, da bi pokazal v kratkem sestavku, kako malo pozna zgodovino Italije, zemljepis in državno pravo. Tistih gospodov kolegov sicer ne poznamo, a sodimo, da so vsaj ljudsko šolo dovršili; mi namreč vemo, da postava o šolski obveznosti velja v Pijemontu prav tako kot pri nas.

Torej tisti glas »pravice« se zaletuje v naš list, ker zahteva neke »namišljene pravice« za slovensko manjšino. Pravi, da »Matajura« pišejo bedasti slovenski šovinisti.

V naslednjih vrsticah se pa ta »pravica« sama udari s pikonom po nogah in pokaže vse svoje bedaštvo pomešano z šolčnim sovraštvom do nas. Pravi: »Kako morejo Slovenci — v oklepaju piše zaničljivo »slavese« — ki so prišli v Istro

(!) v IX. stoletju (!) iskat sprejema in politični azil (!) zahtevati neke narodne pravice (diritti nazionali) proti prejšnjim latinskim (nazirali latini), potrjenim od desetih stoletij civilizacije? Človek se kar nasmeje ob tej kolobociji. Članakar zamenjuje naše kraje in govori o Istri. Menda ne misli, da je Videm blizu Pulja? V 9. stoletju da so naši dežje prišli iskat politični azil! Urednik ti stega čestitega lista gotovo ne pozna stare zgodovine Italije, sicer bi morda vedel, kaj piše Pavel Dijakon o Slovincih in njihovem prihodu v Beneško Slovenijo. Naj si da prevesti malce naš list in se bo prepričal, koliko starih dokumentov v slovenskem jeziku smo že objavili, ki pričajo o slovenskih prebivalcih Beneške Slovenije.

Da, tudi ta naziv bode tiste turinske gospode, ki črpajo znanost o naših krajih iz kakega drugega »glasa resnice«. Pravijo »come mai può sussistere accostamento fra, »Venetia« e »Slavia«? Seveda ne morejo vedeti, da ima označba Beneška Slovenija upravičenost v nazivih, ki jih najdemo že v virih davnega srednjega veka. Priporočamo jim, da se informirajo o slovenski toponomastiki v videmski pokrajini pri italijanskih znanstvenikih: Guyonu, Chiurli, Quarinu, Musoniju, ki pač niso mogli biti »sciocisti« di Belgrado.

Ob koncu člankar, ki je tako imenitno poučen o naših krajih, zmedeno ugotavlja, da prisotnost kakega naroda na gotovem ozemlju, ne potrjuje še »narodnosti«, sicer da bi tudi Argentina mogla biti italijanska. Po pravici povedano, mi to modrost »glasa pravice« prav težko razumemo.

Menimo, da je do danes še vedno v veljavi pravilo, če kje živi narodna manjšina, ima ta v okviru državnih zakonov in ustave — pri nas čl. 6 — vsa pravico ohraniti in razvijati svojo narodnost. Menda pa ja ne mislijo pri tisti smešni »pravici«, da pomeni ohraniti svojo narodnost isto kot da bi beneški Slovenci nameravali z motikami in grabljami zasedati državo?

V isti številki tistega »glasa pravice« beremo v nekem drugem članku, da marsikateri kristjan ne pozna temeljev krščanstva. Tu so jo pa gospodje vendarle zadeli! Zato jim svetujemo, naj naslov listu »La voce della giustizia« kar prihodnji teden spremenijo v »Glas«, ker ne marajo priznati ne pravice in še manj resnice.

PODBONESEC

VEČ UDOBNOŠTI NA BLOKU
U STUPICI

Zadnje čase se obmejni promet u Nađiški dolini nimar buojš razvija. U Stupici stoji na dogani učasih cjele varste ljudi an automobilu, ki čakajo dostikrat cjele uro, de pridejo na varsto. Večkrat čujemo ljudi, ki pridejo iz Kobariškega an Bovškega u Čedad na targ, de ob povratku kumrajo, ker so trudni od naporne poti. Radi bi sedli an morebiti tud pomalcali, de bi buj lahko nadaljevali pot. Zatuó bi bluó zlo potrebno, de bi na meji postavili čakalnico, de ne bi bli ljudje izpostavljeni dažu al soncu, kadar je trjeba dougo čakati, de pridejo na varsto.

Muoramo pa tud dodat še tuó, de u Stupici obmejni organi zlo dougo zadržujejo usakega človeka, kar se tuó ne dogaja na primer u Gorici an drugih blokih parve kategorije. Kaj, al nje posjoro de glih Italija? So morebit za Štupco postavljene drugi predpisi? Naj nam povjedo zatuó, de bojo ljudje znali se ru-nat.

TELEFON V ARBEČU IN MERSINU

V kratkem bodo napeljali telefon tudi u Arbeču an Mersinu. Takuó bojo tudi ti dvje vasi, kot že neštjeje, imjele telefonsko povezavo z dolino.

REZIJA

IZ OBČINSKE SEJE

Na zadnjem zasedanju občinskega sveta so razpravljali o nekaterih zelo važnih vprašanjih. Najprvo je župan povedal, da se občinska uprava nahaja letos v zelo kritičnem položaju, ker gozdarske oblasti niso odobrile načrta za sečnjo občinskega

TAJPANA

Takole kamunski poglavarji branijo naše interese

Tej ke to je znano, no majó naši kraji veliko bogatijo, katero naše judje no ne džoldijo. Ta bogatija, ki no bi mjeli naše judje dirit štrutati no bi tjele beti naše vode. Tele no dajejo muóc električni centrali tu Torlanu, ki na stori iti indavant fonderije Bertoli tu Vidme, kjer to djela 1200 djelaueu. A uprašamo se, kaj djelaueu iz našega kumuna to je okupanih tu tej fonderiji? Nančej 'dnega! An pensajmo, če ne bi bio naše vode, ta induštrija ne bi mogla iti indavant, ker no bi ne mjeli električne energije za jo goniti.

Ti 1200 djelaueu, ki no djelajo tu fonderije Bertoli, so sósusje iz Furlanske planure an še maj to nje paršlo majednemu izmed poglavarjev provincije u glavo, de bi uzeli na djelo še kakega djelauea iz tipajškega kumuna, iz kake vasi izgubjene med našimi gorami, od koder na teče voda, ki na daje električno silo. A usezadnje bi mjeli dirit, ke no okupajta tu to induštrijo še kakega našega djelauea. Kuó to bi jim koštalo, če bi pražemplen na 1200 djelaueu uzeli 5 procent naših, tuó to je 60 djelaueu?

Na tuó u nje šnje majedan pensóu. An če tuó ve povjesta našim kumunskim poglavarjem, no če težjele vam rišpondati, ke tuó to nje pošibil, de bi naši judje djelali tu fabrikah an bi konsejali drugo pot: emigracjon. Kar no naši judje pretendajo, ke no jim rikonjošeja kak dirit, no jim ga mlirkat nejaajo, a dovejo no muorejo pa parvi ga narditi. Štadu ve mi sarvijamo 'dnako tej te družji citadinji. Zatuó, zakuó no bi ne muorli z usemi 'dnako postopati?

Par tjem to se kapi, ke so krivi predusem naše ministatorji, zak' no ne znajo braniti naših interesu. Oni, servitorji demokracije kristjane, ke za nas na nje nič ali zlo malo nardila, no se kontentajo, če o jih poboža po harbatu kak Candulin ali drugi njemu podoban, ki no nas poznajo koj za jim dati vot.

Pa še nekaj drugega ve muoremo povjedati: u našem kumunu na je uzeta voda, ke na daje muóc električni centrali tu Torlanu. Leč za zbuojšanje gorskih kraji (legge sulla montagna) iz ljeta 1952 na pravi, de pride plačano kumunu usako ljeta 1300 lir za usak KW energije an ta na pušt tase, ki bi jo muoru kumunu plačati ospodar od električne centrale, kumun u more prositi, ki no mu dejte tekaj energije elektrike. Takoviš mi bi mjeli dirit mjeti električno luč škuazej zadibant, a na žalost to nje itako, ma ve muoremo tie par nas plačuvati električno luč buj drago kuj tu Vidme, ejtu, ke na gre finduat električna energija, ke vero naše vode no jo dajejo.

Našje može, ke so ta na kumunu, no bi muorli se no mar več interesati za to rječ, zak' to je zarjes špoltivo, ke ve mejmo mi plačuvati luč buj drago kuj tu Vidme, medtjem ki bi mjeli dirit jo mjeti škuazej a gratis. Kuó no djela 15 konsi-

gozda v »Črnem potoku«. S tem dohodkom bi se namreč lahko uravnovesila letošnja občinska bilanca, ki se nagiba na deficit. Zaradi te prepovedi sečnje gozda se bo občinski odbor na pobudo župana pritožil pri tozadevnih organih.

Nadalje so določili župniku iz Ravence 25 kubičnih metrov lesa, kot prispevek občine za nadaljnjo gradnjo strokovne šole. Plačali bodo tudi obrok na račun 465.000 lir, ki jih je država posodila občini za dobo trideset let in sicer za popravilo mosta pri električni centrali. Potem je župan prečital poročilo, v katerem daje Chinese Alojz ostavke iz občinskega odbora zaradi izselitve, kar pa občinski odbor ni sprejel. Nazadnje pa je še občinski svet imenoval dr. Francesca Scrosoppia za občinskega zdravnika, ker je to mesto dobil na natečaju.

NOV OBČINSKI ZDRAVNIK

Za novega občinskega zdravnika v Reziji je bil 20. septembra imenovan dr. Francesco Scrosoppi, ki je doslej služboval v San Vito al Tagliamento in ima za seboj tudi dobro zdravniško prakso iz Štokolma. Dosedanji zdravnik dr. Buttolo pa bo odprl v Reziji privatni ambulatorij.

GORJANI

FLIPANSKA PROTESTA

Nekaj dni od tega so se može iz Filipana an drugih borgat od naše zone zbrali ta za no taulo an diskutili oré čez probleme od našega kumuna. Diskušjon ne ba zlo živa seben, ke može preženti so bli kuj te starje, zak' te mladi so sósusje po svjetu (ne uzabimo, ke Filipan od 340 obitante, ke u ma, to jih je po svjetu kar 170, tuó to e pou populacijoni) an te se sklenilo poslati no proteštu tu kumun an tu prefeturo kuintru tratamentu, ke u pride riservan našim vasem. Tu protešti te med drugim pišeno, ke naše judje so štufi po svjetu hoditi se maltrat za mjeti djelo an ke zatuó no autoritadi preve-dajta dati našim judem djelo tie ta naši zemji.

SOVODNJE

Obupen gospodarski položaj
v našem komunu

U tjeih vrstah čemo govoriti o ekonomskem stanju našega kumuna, de bo usakdo lahko imeu pred sabo jasno sliko o potrebah našega ljudstva.

Komun Sovodnje leži od 194 do 1642 metru visoko nad morjem. Celotno ozemlje mjeri 2211 hektarjev an meji: na zahodu z komunom Grmek; na jugu z komunom Špeter an Sv. Lenart; na zahodu s komunom Podbonesec, na severu pa z Jugoslavijo. Povprečna strmina ozemlja je okrog 45 do 50%.

Iz zadnjega censimenta je razvidno, de šteje komun Sovodnje 1726 ljudi. Lokalna ekonomija je izključno poljedelska. Po katastrski kvalifikaciji je površina našega kumuna razdeljena u tele kulture:

Gozdovi	ha 670 ali 30%
Pašniki	» 358 » 16%
Trauniki	» 750 » 34%
Orni svet	» 270 » 13%
Nerodovitna zemlja	» 163 » 7%

Iz censimenta, ki ga je lansko ljeto napravu naš komun na živino vjemo, de se redi par nas 720 glau goveje živine, 142 ovac, 13 koz an 9 konj. Temu muoramo dodati še 250 prašiču za zakol.

Razen tega, kar smo zgoraj povjedali, naš komun ne poseduje. Sada se lahko usak človek predstavlja kakuo more živjeti 1700 ljudi, ki jih šteje naš komun s tajšno reuno ekonomijo. Usakdo lahko more narditi račun an bo vidu, de s tjem ki nam nudi naša zemlja, ne more živjeti niti polovica ljudi. U naši bližini tudi ni nobedne fabrike, de bi mogla dati djelo našim ljudem an zatuó so parmuorani usi hodit deleč po svjetu si služit kruh. Takuó naj bi bli naše judje kontent s tajšnim tratamentom, ki nam ga nudi governo? Naj le pridejo razni demokri-

PRAPOTNO

Na Stari gori djelajo velik plac - u
Kodromacu še cieste ne popravljajo

Odkar so ljudje iz nekatjerih naših gorskih vasi zvjedali, de bo part strošku za razširitu placa na Stari gori plaču kumun, so zlo razbujeni. Ne morejo zastopit, de se bo špendalo tarkaj milijonu lir za tisto nepotrebno djelo, medtjem ko je tarkaj potreba u Oborči, Salamantu, Kodromacu, Bordonu an drugje.

Razširitu placa na Stari gori bo koštalo desetine milijonu lir an ta plac ne bo služu za drugega, kot za parkiranje automobila, s katjerimi pridejo ljudje k svetišču. Če je potrebna za tuje romarje tajšna udobnost, mislimo de bi bli mi domačinke dosti buj potrebni cieste, ki nam je ne popravljajo že več ljet. Tudi naša je usakdanja romarska pot, kar se muoremo uzpenjati z brjemeni na harbtu pruot domovom, ker po slabi poti ne moremo riniti niti vozička.

Pravijo, de bojo cjesto, ki peje iz Čedada na Staro goro tudi asfaltiral. Tud za tisto djelo bo muoru naš kamun prispevati precej. Tajšno runanje ni pru, ker usak vje, de naši ljudje s težavo plačuvajao dake, an tud za tiste soude zaslužit muorejo venčpart hodit po svjetu na djelo.

Gorjanski kumun, te rjes, u e bi simpri te zadnji za kej otenjiti. Ve vjemo, ke drugje, tu kumunah, ke no zlo ljeuše kuj mi stoje, autoritadi no pridejo inkuntri, zak' no se boje, ke no se judje uzdignita, a s tjem to nje rečenó, ke mi ve muoremo štantati. Sósusje ve mamó dirit živiti, zatuó, če te rjes, ke leč na je za sósusje 'dnaka, plača na ba beti razdeljena usjem tu 'dnaki mizuri, to njema dati buj bondanto temu, ke u kriči, zak' drugač, čemo še mi se naučiti od njih za mjeti porcion buj veliko. Za anjelé ve uprašamo 'dan tratament 'dnak, tej ke no a majó te družiji.

SREDNJE

HUDA PROMETNA NESREČA
U OBLICI

U nedejo 15. setemberja se je dogodila u Oblici zlo huda prometna nesreča, ki je terjala 'adno smartno žrtu an devat več ali manj ranjenih.

Šofer Piccinini Pio iz Čedada je vozu ta dan pjesak za nasut cjesto an par djelu sta mu pomagala tud brat Cezar an sin Jurij. Kar so se vračal s praznim kamjonom, so dohitel skupino ljudi iz Raveni, ki so šli iz obliške cjerkve. Ustavili so kamjon an prosil, de bi jih peju do Raven, na kar je šofer zlo nerad parvolu, ker vje, de ni dovoljeno s kamjonom voziti ljudi.

Kar je kamjon parvozu na ovink, kjer se cjesto tud stisne, je muoru taro potegniti freno an tuó je bluó usodno. Kamjon je zletu po škarjadi za kajšnih 200 metru an se med tekem večkrat obarnu. Na srečo se je kamjon ustavu, ker se je zadeu na nekšno skalo an drevje, ker drugače bi se kotailu še več sto metru globoko. Usi, ki so bli na kamjonu so bli več ali manj poškodovani, 46 ljetni Peter Predan pa je umru u špitalu preca potlé, ko so ga parpejali z autoambulanco skupno z drugimi ranjenci.

BRDO

TELE BOT SO DE TURNO NAŠE
HCERE

Na rivišta taljana na večkrat piše reči, ke no se dogajajo tu našjim kumunu. Smo že dan bót písali kako e nek škritor opisavu oré čez patriotizmo naših ljudi, anjelé, simpri ta rivišta — ve je nejdčemo citirati za ji ne djelati reklam, ker par nas sploh no ne vjedó, če na obstoja — na piše oré čez naše hčere. »Belle ragazze che si lasciano facilmente trascinare, se si parla loro nella lingua italiana«, to dje ta na dnjem pontu od tega artikula. Takole dunče no se judikajo naše hčere, če so gentile s foreštom.

Te, ke u piše te artikul u se firmuva simpri s to siglo A.S. an tu lengaču, ke o uza, to more kapitli, ke u ma beti neki velik pohlavar. Infatis tu njega artikulu o takole začenja: »Tempo fa ebbi l'incarico di accertare se nella Valle del Torre fosse possibile impiantare una centrale idroelettrica. « an indavant,

S tjem to more sobeto kapitli, ke te človek u nje domač, zak' oku našjeh krajeu to nje judi, ke no mejta to kompetencijo an zat, ker ta rivišta na vehaja tu Romi, to se kapi, ke u ne more beti nančej Furlan.

Takoviš naše hčere no če vjedati kako so judikane od judi, ke to zna beti, ke so srjetle buohvje kajkrat po našjeh vaseh. Te rjes, naše hčere no hodijo za dejklo po svjetu, a ke no mejta beti opisane tej, ke e je te opisó, to je za nas 'dna velika ofeza. To našjeh vaseh njesimo mjeli šnje »Afere Montesie«, zatuó ta rivišta an te škritor u bi tou ljeušo figuro narditi, bal ne oprali njih umazane bere, ke to Romi no ne mančajo. Naše hčere, ke no hodijo za dejklo vero tu to citat, no poznajo rat ljepo kako no žive an več kuj kak šjoraj u jo ime vero od njih dou pod nuos, altro vche si lasciano facilmente trascinare!

TELEFON BOJO MODERNIZIRALI

Tele dni bojo začeli s potrebnimi djeli, de bojo modernizirali telefonsko centralo. Sedanji telefon je biu automatičen samo za razgovore u Špjetru, sada bo automatičen za cjeu kamun.

TAVORJANA

NAŠE PARTOZEVANJE JE GANILO
DEMOKRISTJANSKE TREBUSNJAKE

Končno bojo imjeli cjesto še u Tamorah. Telekrat ne smijemo reči, de so nas pozabili. Zvjedali smo de je ministrstvo za javna dela dodelilo našemu komunu 740.000 lir za nardit cjesto, ki bo vodila iz Mažerol u Tamora.

Zasluga, de smo nekaj od governa dosegli, gre predusem našemu partozevanju, ker če bi čakali, de bi nam demokristjanski governanti kar takuó dali, bi mogli farđamano še dougo čakati. Sevjedata denar, ki so ga nakazal za cjesto, ni zadost an zatuó bo korlo še an še čakati prej ku bo nareta. Na usako vižo troštamo se, de nas ne bojo usedno pozabil, posebno sada, ki demokristjani nucajo naš voto.

NEME

OBLETNICA POŽIGA NEM

U nedejo, na dan Sv. Mihjela so ble u Nemah oštarije nenavadno poune. Može so se zbjevali oku tače vina, de bi buj lahko potopili strašen rikordo na dogodek, ki e se prepetiu pred 13. ljeti, kar so Todeski zažgali vas. Strašno te bo taboto, kar so judje bježali u bližnje gorske vasi u dolini Karnajte, de bi si salvali živjenje, kar so se njih hiše spremenile u goreče bakle. Taboto je tud dosti ljudi obrjetlo smart, dosti pa te jih bo odpejanih u koncentramente u Germaniji od koder se jih precej ni več uarnilo.

Pa ne samo oštarije, tud semetjerih e bi povan judi ta dan, ker so svojeci an znanci onorali z rožami rikordo nencentnih vitim, ki so izgubile živjenje u tjeih strašnih urah. Še an še se bojo obujali ti rikordi, čeglih so strahotni, zak' ferida, ki jo je zadala uera Nemam, ne bo maj očšepana.

FOJDA

U VILAH IMAJO SVOJO KOPERA-TIVO

Pretekli mjesac so u Vilah dogradili ljepo koperativo, kjer je oštarija an mala butjeha. Ta vas šteje samo 18 hiš an so muorali do sada hoditi do Podcerkve za dobit pijačo an živila. Ljudje so bli štuf tega živjenja an zatuó se se ložli dakordo an usi skupaj zgradili lokal. Sevjedata je blo tuó zlo težko za vaščane, ker vas je reuna an mala, a dobra volja je par temu dosti pomagala an se kapi tudi unjon. Tej vasi pa manka še nekaj buj potrebnega an tuó je pitna voda.

Najbližji izviri je deleč od vasi pou ure hoda an zatuó to bi tjelo beti jušto, ke no bi še zatuó poskarbjeli.

ČEDAD

VERIGA NESREČ

Triljetni Angel Cenčič iz Črnega vrha se je poparu z vrjelo vodo. Ušafu je opekline druge an tretje stopnje po usem telesu an so ga muorali pejati u špitau.

Učitelj Ezio Tomazetič iz Sarženta je zavoj od dežja razrite cieste padu na nekštem ovinku z motorja an si zlomu nogo u koljenu.

Dvanajstljetni Albert Bukovac iz Sredenj je padu z drevesa, kjer je nabiru orjehe. Na srečo se je med padcem ujeu za vejo an takuó prepreču buj hudo nesrečo. Zavoj rane na vratu, ki mu je prizadejala veja, je muoru u špitau.

Karlo Nardoni iz Prapotnega je padu na pragu oštarije, kar se je tjeu varniti damu, an si močno pretuku čelo. Muoru je iti u špitau po mjedihovo pomuoč.

Emilija Martinič poročena Koredič iz Klenja je padla z voza, kar so vozili damu krompir, an si par padcu zlomila rebra.

Jožef Vogrič iz Seuca pri Grneku se je močno urjezu s sekro u čampno roko, kar je sjeku darva u gozdu. Zdraviti se bo muoru tri tjedne.

Viljem Venturini iz Tarpeča je muoru u špitau na očesni repart, ker mu je parletu košček kamna u oko, kar je djelu u tamkajšnjem kamnolomu (javi). Če ne nastopijo komplikacije, bo ozdravu u desetih dneih.

Giannija Spekonja iz Špetra starega 4 ljeta je oklu pes u obraz. Puobič se je s psom igru, a ta se je naveliču an ga oklu. Obogega otročiča so pejal u špitau, psa pa k veterinarju.

Virginija Dorbolo je povuozu nek auto, kar je šu pruot duomu. Na srečo je le lahko ranjen an bo ozdravu u parih dneih.

Ivan Tomazetič iz Klenja je padu blizu Cedrona zavoj prehitre vožnje z biciklom. Nezavestnega so parpejali u čedadski špitau an troštajo se, de mu bojo rešili življenje, čeglih je močno udarjen po glavi.

19. dec. 1828
18. sept. 1869

ANTON JANEŽIČ

VRTNAR SLOVENSKEGA SLOVSTVA

Anton Janežič je bil vrtnar slovenskega slovstva. Organizator slovstva je, kot da bi ga starodavni Korotan poklical za to kulturno delo, ki ga je tako vestno, z nesebično ljubeznijo opravljal.

Zagledal je luč slovenske zemlje 19. decembra 1828 v Lešah pri Sv. Jakobu v

ANTON JANEŽIČ

Rožu. Njegova ljubezen je bila slavistika. Že leta 1848 je učil slovenščino na gimnaziji v Celovcu, 1853 jo poučuje na celovski realki, kjer je učil do smrti leta 1869. Zelo sta vplivala nanj Metelko in dunajski slavist Fran Miklošič, kjer je dovršil Janežič univerzo.

Njegovo prvo delo je bilo posvečeno učenikom in slovarjem. Leta 1849 izda Pouk slovenskega jezika, v nemškem jeziku spisan učbenik, že leta 1850 popolni ročni slovar slovenskega jezika, — nemško - slovenski del, 1851 pa slovensko-nemški del. Izdal je še slovensko berilo za Nemce a že leta 1854 znamenito Slovensko slovnico z dodatkom pa še Pregled slovenskega slovstva z malim berilom v cirilici in glagolici. Leta 1865 izide Cvetnik, berilo za slovensko mladino, 1868 Cvetnik slovenske slovesnosti za višjo srednjo šolo, 1874 Popolni slovar slovenskega jezika. Ti cvetniki kot že prej znameniti Miklošičevi bi morali biti še danes vzor sestavljalcem cvetnikov za slovenske srednje šole. Podlaga pa za Janežičevo celotno delo je bila epohalne njegova slovnica, o kateri piše Slodnjak, da nje vzakoni kot slovenski književni jezik literarno besedo slovenske osrednje skupine, prekrvašeno z najznačilnejšimi oblikami štajerskih in koroških govorov, kakršno je domalega že pisal ves takratni mladostovski pisateljski rod. Zaradi desetih izdaj, ki jih je doživela Janežičeva slovnica kot šolska knjiga, je pomagala ustvariti do kraja slovenski slovstveni slog in jezik. Zares je ta Janežičeva slovnica najboljša do Breznikove. Tako je duh Korotana poplenil slovensko besedo tudi na Goriškem po vsem Pri-morju do zapada, vključivši tradicionalno osrednjo slovensko besedo in kulturo.

Ko je tako postavil v slovnici temelj

slovenskemu jeziku, pomagal mu je pri tem veliki jezikoslovec Miklošič, je ustanovil mladostovcem literarna glasila, časopise — revije in tu se je izkazal šele spretnega, duhovno ubranega vrtnarja.

Janežič ni ustvarjal poezij, sadil jih je in presajal in prav tako leposlovno prozo.

Že leta 1850-53 je bil urednik Slovenske Bčele, h kateri je pritegnil kot sodelavce generacijo mladostovcev in vplival ugodno na razvoj slovenskega slovstva pri mladini. Tu pa se še pozna vpliv Majerjeve Ilirščine, katero pa je zavrgel v slovnici. Zdaj je začel izdajati leposlovno revijo Slovenski Glasnik, ki je bil do Dunajskega Zvona 1870 najboljša slovenska literarna revija. Leta 1861. pa doda še Glasniku Cvetje iz domačih in tujih logov, kjer je Jurčič priobčil prvi slovenski roman »Deseti brat« in ravno Jurčič je bil, ki je zajemal iz ljudstva in ustvaril prve slovenske romane in povesti ter zaježil vrvil nemških romanov.

Glasnik je gojil tudi poezijo ali predvsem je važen, ker je pomagal ustvariti slovensko leposlovno prozo in kritiko. Nastop mladostovcev v tej reviji in zgraditev slovenske proze je pravi čudež v slovenskem slovstvu, kateri je dal smerice Levstik v Popotovanju od Litije do Čateja in sam ustvaril vzor take proze z motivi iz ljudstva v okvirni povesti »Martin Krpan«.

V Janežičevem Glasniku so sodelovali

vsi znameniti pisatelji iz generacije mladostovcev in vejevrev: Levstik, Trdina, Jurčič, Stritar, Jenko, pristopil je še Janez Mencinger pisatelj poznejšega utopičnega romana »Abadon«.

Leta 1868. je prenehal izhajati Glasnik zaradi Stritarjeve ocene Koseskega prevoda Hetmana Mazepe epa lord Byrona. Starostovenci pa so se le malo časa veselili zmage. Na Dunaju je leta 1870. zazvonil Dunajski Zvon. Od Glasnika do Zvona je že globoka zorana ledina naše literarne njive, brez Glasnika ne bi bilo Dunajskega Zvona. Janežič je bil tudi med ustanovitelji Mohorjeve Družbe. In v skrbi za prevzgojo ljudstva v duhu slovenske besede in vzornika Slomška urejeval še labodjo poučno literarno revijo almanah: Besednik.

Ob odhodu Janežičevem v tihe poljane miru se je Stritar spomnil Janežiča kot predhodnika Dunajskega Zvona, Lujiza Pesjakova mu je napisala, ko so mu odkrili spominski ploščo v Lešah 1876 pesem a najlepšo poezijo temu nesebičnemu vrtnarju je spesnil Stritar v pesmi »Janežiču v spomine«:

Vrtnik si nam rodil se v Rožnem doli:
sadil, gojil cvetice poezije
nam po dobravi, pusti prej in goli.

Sedaj, ko tiha te gomila krije,
žaluje dom, ne zabi te nikoli;
hvaležen slave zdaj ti venec, vije!

ZANIMIVOSTI

Kdaj je človek zares star

Angleški industrijski zdravniki, ki so pred nedavnim zasedali v Londonu, so po svojih opazovanjih in izkušnjah ugotovili, da si marsikdo sam napiše smrtno obsodbo, če prezgodaj preneha z delom in stopi v pokoj. V korist zdravja in dobrega počutja je, da vsak dela tako dolgo, dokler le more in ga veseli.

Na vprašanje, kdaj je človek zares star, tudi zdravniki niso vedeli pravega odgovora. Po njihovem mnenju je lahko že štiridesetletnik tako izrabljen, da njegovo delo ni več gospodarsko koristno. Na drugi strani pa je lahko še osemdesetletnik koristen delavec.

Zgodovina kruha

Naša vsakdanja hrana, kruh, ima svojo dolgo zgodovino. Kitajci so jedli že pred pet tisoč leti prav takšen kruh kot ga jemo mi danes. Tudi kruh starih Egipčanov je bil podoben našemu. Umetnost pečenja kruha je bila prenešana prav iz Egipta. Grki so jedli kruh iz ječmeneve moke. Rimski legionarji so po tja do makedonskih vojn jedli gsto kašo iz pšenične moke. Kruh so spoznali šele v Makedoniji in od tedaj naprej so jedli takšnega kot Makedonci. Potem so rimski konzuli odpeljali s seboj grške peke, ki so v Rimu začeli peči kruh na grški način.

Od časa, ko so stari Egipčani mesili kruh z nogami, pa do danes, ko ga skoro po vsem svetu mešajo s pomočjo moder-

nih parnih strojev, se je že mnogokaj spremenilo, toda kruh — naša osnovna hrana — pa je ostal takšen kot je bil pred več tisoč leti.

Čaj iz zlata

Ko so se približevali leta 1945 francoske čete mestu Meersburgu, je žena tamšnjega lekarnarja v vsej naglici na skrivaj zavrila v navadne zavitke za čaj vso družinsko zlatnino. Pozneje, ko so se časi pomirili, je v svoje največje začudenje ugotovila, da je med tem časom njen mož te zavitke prodal. Vendar se ves čas noben pacient ni zglasil v lekarni, da bi se pritožil zaradi napačne postrežbe.

Sprehod s kačo

V nekem predmestju Detroita često srečajo sedemdesetletnega Jamesa Jagera, ki vedno znova povzroča paniko med mirnimi meščani. Posebnost tega čudaka je namreč, da se sprehaja po ulici z velikanskim udavom okrog prsi in vratu. Kadar stopi v lokal ali tramvaj, se ljudje takoj razbeže. Policija mu ne more prepovedati sprehajanja s tako nenavadno spremljevalko, pač pa mu je prepovedala obiskovanje lokalov in tramvajev. Trdoglavi starec se noče na noben način ločiti od svoje stalne spremljevalke. Skoraj se zdi, da je to poseben način ljudomrznosti.

se fašizem dokončno uniči. Izvoljeni delegati narodno-osvobodilne fronte za Slovenijo in med njimi tudi delegati iz Slovenskega Primorja in Beneške Slovenije so sicer na svojem zborovanju v Kočevju dne 3. oktobra 1943. tolmačili voljo beneških Slovencev in Slovencev v Slovenskem Primorju, da se zemlje, na katerih Slovenci strnjeno prebivajo, priključijo Jugoslaviji in je zbor delegatov tak sklep sprejel ter je Antifašistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije (AVNOJ) na svojem drugem zasedanju v Jajcu v Bosni dne 29. novembra 1943. to potrdilo toda slovensko partizansko vodstvo se je zavedalo, da je uničenje sovražnika glavna stvar in je skrbelo samo za složno sodelovanje in splošno borbo slovenskih in italijanskih antifašističnih sil proti skupnemu sovražniku. Edini smoter, edina propaganda slovenskega partizanskega vodstva je bila: Vse za fronto, vse za bratstvo in antifašistično borbo!

Tudi italijanske garibaldinske edinice so bile prežete z duhom složne protifašistične borbe in so operirale predvsem na ozemlju Ahtna in Nem. Napadale in rušile so železniško zvezo Videm-Ponteba in Videm-Gorica. Skupaj s slovenskimi partizani so na tem ozemlju hrabro šle v odkrit boj proti nemškim in fašističnim postojankam v zahodnem delu Beneške Slovenije, ker Nemci proti nadiški do-

DOLINE

naše male domovine

Dolina Idrije. Tihe, svetle doline in bele ceste po njih nas vabijo med hribe in gore, kjer že zadišimo planinski zrak.

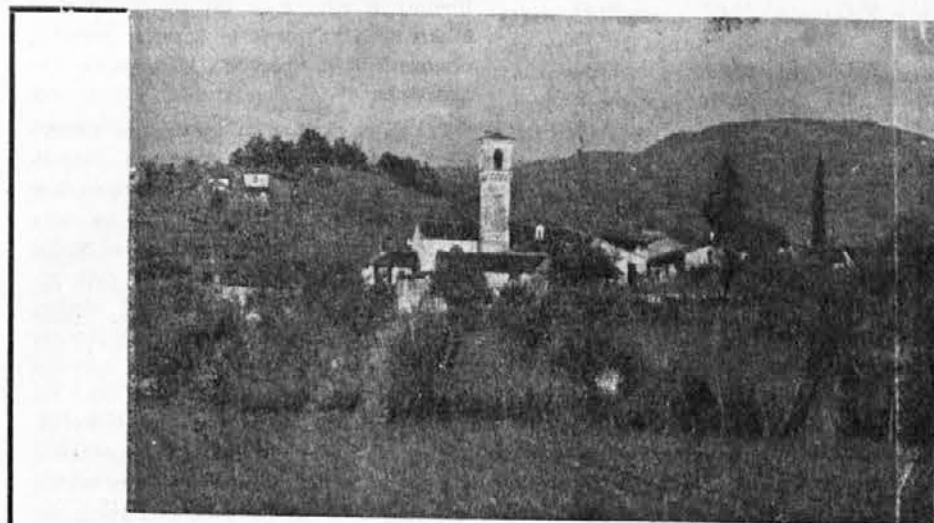
Najprej si izberemo najbolj vzhodno dolino na robu Beneške Slovenije, kjer teče dol od Kolovrata reka Idrija, ki je bila meja sto in sto let med Beneško republiko in Avstrijo, petdeset let med Italijo in Avstrijo in je sedaj meja med Italijo in Jugoslavijo. Pa jo mahnemo iz Čedad v Celo, čez potok v Bistvo, Teje, na Selišče in dol v Kras ob Idriji; z avtom bi morali daleč okoli čez Prapотно in Ibano, a vozil bi nas dalje pod vasmi Fradelom in Oborčo do Podrskega. Preko vode Idrije vidimo vasi Golobrd, Senik, Mišček. Pot se više gor stisne med Sv. Gendro in Staro goro, da pridemo ob vodi do izpod Marjinega Celja na eni in Svetega Ibana na drugi strani. Z obeh bregov doline Idrije se gledajo in ključje vasi: Zapotok, Vendlol, Kambreško, Srednje, Pušno na eni strani; na nasprotni pa Kodermaci, Salamanti, Gnidovica, Gorenji Tarbij.

Po Podutanskem. Tam pri cerkvi Sv. Krna ob Nadiži je most, ki združuje, veže in zbližuje dve ljudstvi, dva naroda - slovenski in furlanski. Zavijemo desno v Podutansko dolino. Vhod v dolino čuva vas Ažla, ponosno ležeča na terasi med Nadiško in Podutansko dolino. Že takoj pri začetku doline se svetila na soncu vasi Dolenja Mersa in Skrutovo, a malo više na sredini se je postavil Svet Lenart kot glavni kraj in sedež županstva za vso to rodovitno okolico. Vse je prepreženo z vinogradi, njivami, sadovnjaki, dno doline pa namaka potok Arbec. Visoko nad Svetim Lenartom leži vas Utana (460 m).

16. avgusta na dan sv. Roka je v Svetem Lenartu semenj, na katerem se zberejo Slovenci iz vseh dolin Beneške Slovenije, da bi praznovali praznik zrelega sadja in poljskih pridelkov.

»Prau lēpa dolina,
kjer vince rodi,
še lēuš je muoj puobič,
k' špāncira po nji.«

Pri Gorenji Mersi se držimo kar desne doline ob potoku Arbecu do Zamirja, do kamor vozi avtobus, a malo više leži vas Srednje, ki je sedež srednjejske občine.

PRAPOTNO V IDRIJSKI DOLINI

Med značilnima vrhovoma srednjejske občine Humom in Ivancem ždijo vasi Tarbij, Oblica, Police in Ravne. Zemlja tu ni tako rodovitna kot v dolini, je že bolj skopa in ne daje dovolj kóruze, žita, fižola, krompirja, kostanja, vina, sena in drv, da bi se mogli vsi preživeti. Zato morajo ti hribovci na delo v tujino. V Podrsrednjem pokušamo vino cividin, ki je iz domače trte.

Vrnemo se po dolini Arbeča do Gorenje Merse; da bi obiskali še stransko dolino Kosico. Ob čisti vodi potoka Kcsice se vrste vasi Kosica, Ošnje, Hlasta in Poštak. Avtobus vozi sicer do Hlodiča, toda sedež županstva je malo prej na bregu v Grmeku. Proti obmejnemu grebenu Kolovrata so sicer še razne vasi in vsa občina Dreka, toda pregledali smo vso dolino Arbeča z njenimi kostanjevinimi gozdovi in majhnimi njivicami in mudi se nam, da b videli Sovodensko dolino, jo kateri teče hudournik Aborna.

Pri Ažli se Aborna izliva v Arbec in jo kar tu mahnemo po ozki Sovodenski dolini. Tesna in vlažna je ta dolina, da smo kar veseli, ko se znajdemo v Sovodnjah, kjer je sedež županstva in kjer se svet nekoliko razširi, ker se tu stekajo razni potoki in hudourniki z Matajurja in Kolovrata. Više v rebrih se sončijo vasi Mašere, Trčmun, Čepelšiče. V Trčmuni se je rodil znani pesnik in voditelj beneških Slovencev Ivan Trinko.

V Jugoslaviji živi 13 narodov in 20.000 Jugoslovanov

V Jugoslaviji živi razen petih glavnih narodov in narodnostno neopredeljenih Jugoslovanov trinajst narodnih manjšin. Šiptarji tvorijo najštevilnejšo narodno manjšino, za njimi so Madžari, tem pa sledijo po vrstnem redu Vlahi, Turki, Slovaki, Italijani, Cigani, Romuni, Bolgari, Nemci, Čehi, Rusini - Ukrajinci in Rusi. Razen teh narodov in narodnostnih manjšin pa je napravilo največjo zmedo v računih statistikov tistih 20.000 prebivalcev Jugoslavije, ki so pri zadnjem popisu prebivalstva navedli, da so Jugoslovani.

Narodnoosvobodilna vojna v Beneški Sloveniji

Italijanske partizanske edinice v Beneški Sloveniji. — Razen slovenskih partizanskih edinic, ki so jih sestavljali Beneški Slovenci in Slovenci iz Slovenskega Primorja, so se včasih pojavile, zlasti v zahodnem delu Beneške Slovenije tudi italijanske partizanske osvobodilne edinice. Med ozopovci so imeli vodilno vlogo bivši italijanski oficirji. V posebne akcije proti Nemcem se niso preveč spuščali, pač pa tem bolj poudarjali stare italijanske nacionalistične težnje, ki se glede narodnega vprašanja in samoodločitve Slovencev v Beneški Sloveniji in Juljski Krajini niso dosti razlikovale od fašističnih načel. Njihova glavna skrb je bila, da bi ob zlomu Mussolinijeve fašistične republike in Hitlerjevega nemškega rajha takoj prevzeli vse glavne pozicije in da bi pri tem Slovenci ostali pod Italijo v istem podrejenem položaju, kot so bili za časa fašizma.

Poleg ozopovcev so bili tudi garibaldinci, ki so bili večinoma pravi italijanski antifašisti. Seveda so bili tudi med garibaldinci elementi, ki niso imeli pravega pojma o pravi načinu, kako bi bilo treba rešiti narodno vprašanje. Mnogi so le s težavo ali pa sploh niso mogli

spoznati, da ima vsak narod in seveda tu slovenski pravico, da sam odloča o svoji usodi, ne pa da mu jo drugi krojijo. V borbi proti fašizmu in nacizmu so pa bili garibaldinci neizprosni in so zato lahko našli obliko za skupno borbo s poveljstvom slovenskega IX. partizanskega korpusa.

Vrhovno poveljstvo italijanskega partizanskega gibanja za vso Italijo — Consiglio di liberazione nazionale (CLN) — je pozvalo Italijo 1944. vse Italijane Slovenskega Primorja, da vse vključijo v italijanske oddelke, ki se bore v jugoslovanski narodno-osvobodilni vojski (NOV) ter da z vsemi silami pomagajo partizanom. »Armada maršala Titaa, pravi dalje proglas CLN, »so del velike zmagovalne vojske, so vojska Združenih narodov. Borili se boste na njihovi strani kot na strani bratov osvoboditeljev. Ustvarjali boste na tak način potrebne pogoje, kako bi se sporazumno rešili problemi med obema narodoma.«

Slovensko partizansko vodstvo je ves čas borbe poudarjalo predvsem borbo proti nacizmu in fašizmu. Političnih vprašanj med obema narodoma ni hotelo nanašati, ker mu je bilo edino na tem, da

lini takrat niso mogli še ničesar opraviti. Nemci so požgali v družbi s kozaki, ki so služili v njihovi vojski, Fojsdo, Ahten in Neme. Požigali so tudi v Subidu, Romandolu in Sedigli. Na Vilah so Nemci s svojo znano okrutnostjo zažgali hišo, v kateri so bili trije domačini in dvajset partizanov. Na stotine ljudi so pa odpeljali v koncentracijska taborišča, od koder se mnogi niso več vrnili. Ozopovske edinice so se pa lepo skrivale po planinah in čakale, da zopet uveljavijo fašistična nacionalistična načela o pravem času.

Kot vsa vojna leta slovenski partizani tako so se morale sedaj tudi novoformirane garibaldinske edinice prebijati skozi nemške obroče. Prehajale so v veliki meri Nadižo in se zatekale v soško dolino in goriška Brda, kjer so stari izkušeni slovenski partizani že bili kos vsaki, pa še tako siloviti nemški ofenzivi.

Slovensko kulturno delovanje med borbo. — Slovenska narodno-osvobodilna fronta je celo v času najhujših borb, ko je šlo za življenje in smrt, skrbela za ljudsko prosveto in izobrazbo.

Povsod kjer so operirale partizanske edinice, povsod kjer so organizacije narodno osvobodilne fronte nadomestile tujo oblast z ljudsko, so nastopali pevski zbori in so dramske skupine prirejale igre, ki so prikazovale življenje ljudstva v borbi proti fašizmu in so bile zaradi tega vsakemu človeku lahko umiljive.

Ker ni imela Beneška Slovenija nikdar šol v svojem materinem jeziku in slovenskih prosvetnih društev, so morale prihajati k beneškim Slovincem v goste igralske skupine iz Slovenskega Primorja.

Prva taka igralska skupina slovenskih partizanov je prišla v Beneško Slovenijo 16. julija 1944. Prepotovala je skoraj vso vzhodno Beneško Slovenijo. Prebivalstvo v vseh Kodermaci, Oborča, Tarbij, Hlodič, Kras, Topolovo in Čepelšiče se je zgrnilo okoli odrov partizanske skupine in poslušala prvič v svojem življenju slovensko predstavo. Besede, stavki, zgodbe same, vse je bilo razumljivo, vse tako, kot so doma govorili, samo še lepše. Kar verjeti niso mogli, da je njihov jezik lep. Zadonela je nato še slovenska partizanska pesem, ki so jo že poznali iz vsakodnevnihih stikov s Slovenci v soški dolini in pa iz pogostih srečanj s partizani. Zanje je bilo to novo odkritje, novo bogastvo, čutili so, da rastejo in so še bolj občutili, kako se je z njimi ves čas po mačehovsko postopalo. Nastala je v njih potreba po lastnem kulturnem življenju. V Hlodiču se je 23. julija 1944. nabralo kar 1000 ljudi, ko so slišali za prireditve in so po prireditvi zahtevali združitve z ostalimi brati Slovenci. Avgusta pa je šla ista igralska skupina med Slovence v dolini Učje in Režije. V Stolbici, Osojanah, Njivi in Ravenci se kar niso mogli naslišati slovenske pesmi, recitacij

V jeseni prekopajte vrt

Večina kmečkih ljudi z zelenjadnim vrtom nima posebnega veselja in uspeha, ker pozablja na najvažnejše — to je, na jesensko rahljanje vrtna zemlje. To je nujno potrebno pa naj si bo vrtna zemlja kakršna koli.

Če je vrtna zemlja lahka, peščena, je jesensko globoko obdelovanje potrebno zato, da se obdrži več vlage v tleh za spomlad in poletje. A če je zemlja na vrtu težka in mastna, je jesensko obdelovanje potrebno zopet zato, da zemlja čez zimo razmrzne in se zrahlja.

Nikoli torej ne smete pozabiti ali iz malomarnosti opustiti jesenskega prelopatenja vrta. Pravilno ravnanje tedaj, če zrahljate tla za dve lopati na globoko, vendar mora ostati zgornja, živa zemlja na vrhu. V ta namen morate zmetati ob pričetku lopatenja zemljo vrhnje plasti za kake pol metra širine v stran, na celino. Nato prelopatite spodnjo plast. Sele zdaj vzemite v delo spet zgornjo plast za širino lopate ter mečite prst na spodnjo, prerahljano plast, toda tako, da ostane vedno spodnja plast za brazdo na široko vidna. Lopatenje zgornje in spodnje plasti zemlje na tak način izmenoma nadaljujte, ne da bi se plasti zemlje med seboj pomešale. Plevel, osatove, korenine itd. morate sproti odstranjevati. Ako je zemlja mokra in blatna, ne smete lopatati, ker jo v takem stanju kvarite.

Kaj bomo delali tale mesec

NA NJIVI boste začeli s spravljanjem koruze, če je dozorela. Odstranite snetije, bule iz napadenih rastlin in jih sežgite. Nadaljujte s pripravo zemlje za jesensko setev.

NA VRTU izkoristite še zadnje dneve za setev in presajanje zimskih zelenjadnih rastlin. Razbijati morate skorjo, ki se je napravila zaradi dežja, da ne bo ta dušila rastline. Zalivanje z raztopino apnenega nitrata močno poživljuje rast.

V VINOGRADU opazujte zor grozdja. Zrelost ugotovite tudi s pokušnjo. Zrela jagoda se lahko loči od peclja, vsebuje sladek sok, semenčice so rjave in trde. Ne smete trgati prezgodaj. Dokler narašča količina sladkorja, mora grozdje ostati na trti. Med časom, ko čakate na trgatve, očistite vrelno klet in vse ostale pro-

store, v katerih bo vino. Snaga je prvi pogoj pravilnega kletarjenja.

V SADOVNJAKU cepite sadno drevje in čez kakih deset dni pogledajte, če so se cepi prijeli. Pri oceslanju ugotovite to tako, da pogledate, če se je posušil tisti del listnega peclja, ki je pri osnovi ocesa. Če je ta suh pomeni, da je cepljenje uspešno. Obenem prerežite rafijo, da se ne zarije v lubje drevesa. Vse gnijoče sadje morate pobrati in uničiti. Okoli češpljevih in češnjevih debel ovijte lovilne pasove, v katere se bodo ujele gosnice raznih škodljivcev.

Razkužujte semenska žita

Komaj smo pokosili travo, izkopali krompir, že moramo misliti na drugo jesensko oranje zemlje, v katero bomo vsajali prvovrstno in zdravo seme.

Vedeti moramo, da je razkuževanje žitaric pred setvijo velikega pomena, ker s tem lahko preprečimo mnogo glivičnih bolezni.

Danes se največ razkužuje z razkužili v prahu, ker je delo z njim najhitrejši in najenostavnejši. Prašenje najlaže izvedemo v posebnih sodčkih ali bobnih. V sodček, ki drži 50 ali 100 litrov nasujemo seme do polovice ali tričetrtine, na isto vržemo določeno količino razkužila, nato sodček zapremo in ga 3 do 5 minut vrtimo počasi okrog osi, ki je vdelana skozi sodček. Pri večini praškov zadostuje, da vzamemo za 100 kg žita 200 do 250 gramov. Delovanje suhih razkužil nastopi v zemlji, ko razkuženo žito pride v dotik v zemlji z vlago, vendar pa njegovo delovanje lahko nastopi že pred setvijo, če vsebuje seme precej vlage. Zato razkuženega semena, ki ni dobro suho, ne smemo pustiti ležati dolgo časa, preden ga posejemo, ker mu sicer zmanjšamo kaljivost.

Prašenje semena ne zastaja dosti po učinkovitosti za namakanjem semena v mokrih razkužilih. Pri tem postopku potopimo seme v vreči za četrto do pol ure v 0,1% raztopini mokrega razkužila in ga v raztopino potopljenega premikamo sem in tja, da izženemo zrak, ki je med zrni, da se seme res popolnoma navlaži. Po razkuženju seme razgrnemo, da se posuši.

Razkuževanje s kemijskimi razkužili, bodisi suhimi ali pa mokrimi je učinkovito proti trdi pšenični in pokriti ječmenovi smeti, deloma pa tudi proti koruzni smeti.

Winoreja

Če se krava ne goni

Pri jalovosti krav in telic ali tihi pojatnosti, če jalovost ni v zvezi z bolezenskimi spremembami spolovil, priporočajo sledeče sredstvo: večji zaboj napolnite z dobro in ovlaženo vrtno zemljo, v katero vsejete oves ali pšenico, da seme kali, poleti pri navadni zračni temperaturi, pozimi pa postavite zaboj na zmerno toplo peč. Od vzklilih kalčkov dajte kravi ali telici, ki je sicer spolno zdrava, pa se sploh ne goni, dnevno po eno pest. V teh kalčkih se nahaja namreč vitamin E, ki vzbuja spolni žar. Pri teh in drugih motnjah oploditve, če niso posledica obolelih spolovil, priporočajo tudi izpiranje nožnice s prav toplo raztopino jedilne sode. V to svrhu segrejte en liter vode na 45 do 50° C. V loncu z litrom prav tople vode raztopite 1 žlico jedilne sode in s to raztopino izperite gumijaste cevi in lilačne nožnice krave oziroma telice dve do tri ure pred skokom. Da mora biti vse lepo snažno, se razume. Ta postopek vam nudi večjo garancijo za oploditev, ker alkalna jedilna soda ublažuje za oploditev neugodni učinek kisline nožničnega sluzja, po drugi strani pa toplota vlitka nadraži ženska spolovila k boljši sprejemljivosti.

Mnenje, da nudita dva zaporedna skoka večjo sigurnost glede na oploditev, je včasih upravičeno, kar si razlagamo tako, da večja nadraženost pri prvem skoku pogojuje oploditvi krave pri drugem skoku. Napačno pa je naziranje, da se pri večji množini moških semenskih celic krava prej obreži, kajti znano je, da zadostuje za uspešno oploditev ena sama moška semenska velica, čeprav je pri oploditvi udeleženi več milijonov semen.

Koristni nasveti

Z LICA ODSTRANITE ZAJEDAVCE TAKO, da najprej držite obraz 10 minut nad kamelčno soparo, si ga nato izperete z raztopino, ki ste jo zmešali iz 20 gramov kumaričnega soka in 5 gramov alkohola ali močnega žganja, in končno zajedavce iztisnite. Če stiskate zajedavce brez sopare, je nevarno, da se okužite, ali pa da vam ostanejo v koži sledovi.

POMANJKANJE VITAMINA B nadomestite z uživanjem svežih jajc, neposnetega mleka, sočivja, fižola, graha, krompirja, paradižnika, čebule, masla, rib, solate itd.

ČE VAM POPOKAJO PETE vzemite 100 gramov svinjske masti, kateri dodajate

CENE NA DEBELO

ZIVINA ZA ZAKOL

	po kg.
Krave	L. 180 do 205
Voli	» 275 » 320
Jenice	» 285 » 335
Teleta	» 460 » 525
Jagnjeta	» 509 » 559
Kozličji	» 580 » 600
Ovce	» 170 » 180
Praščji do 100 kg	» 270 » 280

ZIVINA ZA REJO

	po glavi
Krave mlekarice	L. 145000 do 185000
Jenice	» 145000 » 180000
Jenice od 5 do 12 mes.	» 70000 » 85000
Praščji (do 20 kg)	» 7000 » 9000

GRADBENI LES

	po kubičnem m.
Bukovi hlodi	L. 20000 do 26000
Smrekovi hlodi	» 12000 » 18000
Orehovi hlodi	» 26000 » 28000
Bor za deske	» 16000 » 20000
Bor za podpreti	» 11060 » 20000

LES ZA KURJAVO

	po kuintalu
Bukova drva suhe	L. 1100 do 1250
Bukova drva surove	» 802 » 900
Raznovrstna drva	» 600 » 700
Oglje	» 3500 » 4000

SIR IN MASLO

	po kg.
Sir do 2 mes. star	L. 400 do 450
Sir čez 2 mes. star	» 650 » 700
Maslo	» 800 » 850

ZITARICE

	po kuintalu
Pšenica	L. 7200 do 7500
Sirak	» 4600 » 5800
Pšenična moka (0)	» 9200 » 9400
Sirkova moka	» 5800 » 6000

menjava DENARJA

Dolar	624—626
Funt šterlino papir	1638—1640
Francoski frank (100)	148—150
Švicarski frank	146—147
Belgijski frank	13,20—12,50
Avstrijski šiling	23—25

te še 1 gram salicila in s tem masirajte pete. To prepreči tudi znojenje nog.

SVEŽE SADNE MADEŽE ODSTRANITE s tkanine, če jih nadrgnete z močno slano raztopino ali limoninim sokom. Tako jo pustite nekaj časa, nato pa sperite v mlačni vodi. Zastarele sadne madeže pa odstranite z mešanico superoksida in salmiaka. Nazadnje operete tkanino še v mlačni vodi. Madeže na svetlih oblekah odstranite z alkoholom, na pisanih pa s salmiakom (poizkusiti morate na krpicah, če je barva stanovitna).

UMAZANO STEKLO NA SLIKAH osnažite z vodo, ki ji dodate nekoliko špirta.

Odgovorni urednik: Tedoldi Vojsnik
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Vpliv toplote na vrenje mošta

Vrenje mošta poteka najbolje, če znaša temperatura mošta 18°. Če boste grozdje trgli v toplih dneh in v opoldanskih urah, bo mošt imel zaželeno toploto.

Ako trgate v hladnih dneh, morate premeriti toploto mošta. Včasih zadostuje, da pokrijete vrelno kad s slamatnim pokrivalom, da se pod tem mošt ogreje sam po sebi. Če je mošt le prehladen, boste morali del tega segreti in mešati s hladnim. Navadno se segreje mošt do 60° ali 80° C. V sledeči preglednici navajamo količine, ki jih morate doliti na vsakih 100 litrov hladnega mošta. Najprej je navedena toplota hladnega mošta; nato koliko mošta je treba doliti, ako ima segretnost 60°, ali pa ako ima 80°.

Hladen mošt	Segretnost	na 80° C	na 60° C
	litrov	litrov	
5° C	30,97	20,97	
6° C	28,80	19,35	
7° C	26,19	17,90	
8° C	23,80	16,12	
9° C	21,42	14,51	
10° C	19,04	12,91	
11° C	16,09	11,27	
12° C	14,28	9,67	
13° C	11,90	8,06	
14° C	9,52	6,45	
15° C	7,14	4,85	

Zaradi jasnosti navajamo ta-le primer: Če imamo 400 litrov mošta, ki ima 12° C toplote in hočemo, da bo dosegel 18° C bomo vzeli 57,25 l. (14,28×4) na 60° C ali 38,5 l. (9,67×4) na 80° C segretega mošta in ga dolili v sod, ki vsebuje 400 litrov hladnega mošta. Mošt morate segreti v bakrenem kotlu.

Ne zavržite koruznega ličja

Koruzno ličje ali kakor ga ponekod imenujejo »ličkanec« ali »ščanusec« vam lahko služi za pletenje košaric, preprog, predpražnikov, stolov itd., zato ga ne mečite stran.

Takoj po lomljenju koruze ga pripravite, da se ne pokvari. Notranje bele liste izgrajite in jih posušite na soncu, kar traja dva do tri dni. Ličje dajte na suha tla in ga čez dan večkrat obrnite. Sušite ga zunaj le ob sončnih dnevih, vsak večer pa ga sproti spravljajte pod streho, da ne pada nanj rosa. Ko je popolnoma suho, ga dajte v velike vreče in spravite v suhi shrambi, kjer počaka do zime na pridne roke ali kupce. Ličje pa mora biti lepo belo in ne sme postati pikčasto, ker potem zaplesni in se iz njega ne da več izdelovati prvovrstnih pletarskih izdelkov.

in iger. V Ravenci so bili ljudje 15. avgusta tako zaverovani v prireditev, da jih niti vest, da se bližajo Nemci, ni mogla razgnati.

Tudi Slovencev v zahodni Beneški Sloveniji ni igrala skupina pozabila in je šla med nje iz Rezije kar preko hribov. Prirejale je zbor po slovenskih vaseh in skupaj z garibaldinci tudi v furlanskih krajih. Posebno navdušeno so pozdravili njen nastop v Ahntu dne 20. avgusta. Velika množica prisotnih Furlanov je izrazila svoje občudovanje do slovenske narodno osvobodilne borbe. V Oskoruši, Tajpani, Platiščih, Prosnidu, Čenebolih, Mažerolih, Škrilju in Tarčetu so Slovenci željno poslušali slovensko besedo na odrin in po tistem spremljali napeve slovenskih pesni.

Ker so ljudje v vzhodni Beneški Sloveniji neprestano zahtevali, se je igrala skupina spet pojavila med njimi 20. septembra 1944. Imela je v kratkem času kar 11 prireditev, ker jih je vsaka vas hotela imeti. Prišla je prav do Podboneca. 6. oktobra so igralci zaključili svoje potovanje in se kar težko ločili od ljudstva. Takšnih hvaležnih poslušalcev niso nikjer našli. Ko je igrala skupina z godbo na čelu korakala v vasi, se je delo na polju ustavilo. Dekleta so prenehala s delom na njivi, fantje so prestali s spravljanjem drv. Vsi so se pridružili igralcem in šli v vasi. V nekoliko trenutkih vasi ni bilo več spoznati. Vse se je usulo na vaš-

ke ulice. Vsak igralec je imel okoli sebe skupino ljudi, ki so ga spraševali o vsem mogočem, seveda predvsem, če bo vrag kmalu pobral fašiste in kako žive Slovenci v soški dolini. Mladina je segla po slovenskih brošurah, listih in pesmaricah. Skupaj s partizani so brali liste, vse jim je bilo razumljivo, le tu pa tam se jim je zataknila kaka beseda, ki je niso prav razumeli.

Slovenska tiskana beseda. — Čudili so se beneški Slovenci, kje so partizani dobili vse te tiskane knjižice in liste. In partizani so jim pripovedovali čudovite stvari, kako tiskajo svoje liste globoko pod zemljo v skritih bunkerjih, dostikrat prav blizu sovražnikovih postojank, kako prevažajo papir za tisk daleč, daleč iz Slovenije, Trsta, da celo iz Milana, kakšnih zvijač se poslužujejo, da ga spravijo skozi vse kontrole fašističnih oblasti, kako tiskajo ne samo liste, temveč celo knjige s slikami. Hoteli so vedeti, ali dela kaka tiskarna tudi kje blizu pod zemljo v Beneški Sloveniji. Domači partizani so se namuznili in izvlekli iz žepov slovenski partizanski list »Matajur« in razne letake, ki so bili tiskani nekeje v sami Beneški Sloveniji, morda ne daleč od vasi, toda kje, ni hotel in ni smel nihče povedati, da bi tega ne izvedeli fašisti. Ljudje je kar pogrelo, da se tudi v Beneški Sloveniji ne samo govori slovenski, temveč da se tu tudi tiska slovenska beseda. Nekateri, ki so že dosti brali v svojem živ-

ljenju, so znali povedati, da so najstarejše slovenske listine bile napisane ravno v Beneški Sloveniji že pred pet sto leti, da so v Benetkah bile tiskane slovenske knjige že v šestnajstem in sedemnajstem stoletju in v Vidmu pred 150 leti. Nihče pa ni mogel razumeti, da se slovenske knjige niso mogle tiskati ne v Vidmu ne v Cedadu in nikjer v Beneški Sloveniji po letu 1866., da o časih fašizma sploh ne govorimo.

Ljudje so najprej brali list »Matajur«. »Matajur« je dobil še novega tovariša »Soško-nadiški kurir«, v katerem so bili popisani napadi, podvigi in doživljaji borcev Briški-beneškega odreda. Nastali so razni listi partizanskih bataljonov. Po dolgi suši so imeli beneški Slovenci kar dosti branja. V vsako vas je prihajal »Partizanski dnevnik«, ki je bil glavni list za vse Slovensko Primorje in Beneško Slovenijo. Od rok do rok je šla tudi knjižica »Po Benečiji in Reziji«, v kateri so z začudenjem brali, kakšno je njihovo življenje in trpljenje na tej zemlji, da živijo Slovenci v Beneški Sloveniji že 1000 let in kako se sedaj borijo za svobodo.

Iz meseca v mesec jim je branje šlo laže od rok, pa so zato prijeli še sami za svinčnik in začeli tudi oni pisati v »Matajur« in druge slovenske partizanske liste. Tako je preprosta beneška Slovenka Slavka pisala, kako je preživela nemško ofenzivo leta 1943., kako so jim Nemci požgali hišo in kako se je z zvijačo rešila

iz nemškega ujetništva; pisala je Tilica o svojih občutkih, ko je prvič srečala partizana, pisal neki župnik iz zahodne Beneške Slovenije, kakšno bi moralo biti resnično in pravo slovensko-italijansko bratstvo; pisal je preprost delavec iz St. Lenarta, pisala z okorno roko mati-gospodinja iz Tajpane, pisalo toliko in toliko drugih, ki jim italijanska šola ni znala in ni mogla dati toliko znanja, da bi napisali v italijanščini vsaj nerodne pozdrave z dela v Franciji in Švici. Kako mnogo bolj uspešni od nesrečne italijanske šole so bili za mladino Beneške Slovenije mladinski listi »Mladi rod«, »Mladina«, »Slovenka« in drugi, ki so jih širili partizani.

Beneška Slovenija je med vojno začela brati in pisati.

Slovenske ljudske organizacije za časa borbe. — Stiki beneških Slovencev s slovenskimi partizani so se začeli že leta 1941. in so postajali vsako leto tesnejši. Po pohodu Gregorčičeve brigade v mesecu maju 1943. so začeli ustanavljati odbore narodno-osvobodilne fronte. Ko je padel fašizem, so se odbori ustanovili skoraj v vseh vaseh in tega tudi nemška ofenziva v novembru 1944. ni mogla preprečiti. Decembra 1943. je delovalo že toliko odborov, da so lahko osnovali I. Okrožni odbor narodno osvobodilne fronte za Beneško Slovenijo.

Odbori narodno osvobodilne fronte so prevzeli delo bivših občinskih odborov,

delo podežatov in občinskih sekretarjev. Seveda niso delali odbori za fašistično republiko, pač pa za ljudstvo in njegovo vojsko. Posebno so skrbeli za red in obrambo dežele. Za prehrano in obleko prebivalstva so skrbale posebne gospodarske komisije, ki so začele delovati 1. 1944.

Ko je ljudstvo v čedalje večjem obsegu sodelovalo v narodno-osvobodilni borbi, je nastopil čas, da si ljudstvo izvoli svojo oblast, svoje narodno-osvobodilne krajevne odbore, ki bi prevzeli v roke upravnega in čuvanje reda: odbori osvobodilne fronte pa bi se bavili s političnim in kulturnim delom.

Septembra in oktobra 1944. so se vršile po mnogih krajih Beneške Slovenije volitve v krajevne narodno-osvobodilne odbore. Vsa Beneška Slovenija je bila razdeljena v tri okraje: Rezija, Zahodna in Vzhodna Beneška Slovenija. Vsak okraj je imel svoj okrajni odbor in okrajno gospodarsko komisijo. Vsi trije okraji so bili vključeni v Zahodno Primorsko okrožje.

Volitve so potekale povsod ob sodelovanju vsega ljudstva. Dan volitev je bil pravi praznik. Prvič so volile tudi naše žene. Zmagalo je načelo ženske enakopravnosti, saj morajo one nositi glavno skrb za dom in družino. Prav je bilo, da so odločale tudi one pri izvolitvi ljudi, ki jim ljudstvo zaupa vodstvo krajev in okrajev. (Nadaljevanje sledi)